

Psychologie vývojová

PhDr. Simona Kiryková, Ph.D.

Studijní opora čerpá z materiálů, které vznikly v rámci ESF projektu č. CZ1.07/2.2.00/18.0027.

VÝVOJOVÁ PSYCHOLOGIE

Anotace: studující se seznámí s cíli, základními metodami, uplatněním a s aktuálním postavením vývojové psychologie v systému psychologických věd a dalších věd o člověku.

Klíčová slova: vědy o člověku, aplikace poznatků; metodologie výzkumu – nomotetický a idiografický přístup, průřezové a longitudinální studie.

1.1. Vývojová psychologie v systému věd o člověku

VÝVOJOVÁ PSYCHOLOGIE je - společně s psychologií obecnou a psychologií osobnosti – jednou ze základních teoretických disciplín psychologie. K jejím hlavním cílům patří:

1. **popis a charakteristika změn**, které jsou typické pro určité životní období;
2. **odvozování obecných zákonitostí vývoje psychických struktur** a jejich příčinných souvislostí;
3. **pokus o vytvoření jednotné vývojové teorie.**

(Langmeier, Krejčířová 2006, s. 15)

Přirozená **provázanost vývoje psychiky jedince s biologickým vývojem jeho organismu** propojuje studium vývojové psychologie nutně s dalšími vědami o člověku – zejména s biologií a dílčími obory lékařské vědy – anatomii, fyziologií, neurologií, ale i např. genetikou. Sociální povaha lidské osobnosti odkazuje při studiu jejího vývoje na další společenské vědy – antropologii, etnologii, historii, sociologii a další.

Vývojová psychologie je jednou ze základních teoretických disciplín psychologie. Její poznatky se uplatňují jednak v dalších psychologických disciplínách (zejména pedagogická a školní psychologie, psychologie poradenská a klinická, psychopatologie atd.) i v dalších vědách o člověku (pedagogické vědy, lékařské obory – zejména pediatrie, psychosomatická medicína), ale i např. v mediálních vědách, v reklamě (pro účinnost reklamy je nutné znát dobře specifika cílové věkové skupiny).

Vývojová psychologie sleduje vývoj jedince od početí do smrti. Tyto dva mezníky a desetiletí mezi nimi tvoří jedinečnou životní realitu každého jedince - „**životní příběh každého z nás**“. Tím je dána uplatnitelnost dílčích i obecných poznatků vývojové psychologie i mimo akademická studia o člověku a humanitní či pomáhající profese. V dnešní době konzumu informací se lidé - v zájmu

lepšího pochopení a vysvětlení chování a jednání druhých osob – zajímají i o znalosti o typických projevech jednotlivých období lidského života. Obzvláštní pozornost je soustředěná na specifika období dětství, k čemuž přispívají zejména tyto skutečnosti:

- **více než sto let trvajícím pedocentrický obrat k dítěti,**
- **akcentování významu dětství jako specifického a pro život zásadního období,**
- **rodičovství pojímané nejen jako biologická danost, ale jako významná životní role,**
- **rodičovská péče soustředěná většinou na (pouze) jedno až dvě děti v rodině.**

Obrázek 1 Žáci obecné školy v roce 1922

Obrázek 2 Žáci 1. třídy v roce 2012

Stále častějším čtenářem popularizujících, ale i odborných publikací pojednávajících o tématech vývojové psychologie, se stává zodpovědný rodič. **Poznatky vývojové psychologie dnes pomáhají i laické veřejnosti** např. při přípravě na rodičovství i v úspěšném zvládnání jeho úkolů, ve výchově dětí i v posuzování jejich připravenosti na jednotlivé životní výzvy (např. vstup do školy), ale i mladším generacím v péči o stárnoucí rodiče a prarodiče. Vědět, co jednotlivá životní období přirozeně přinášejí, znamená být na ledacos připraven a vyvarovat se mnoha zbytečných chyb ve vlastním individuálním životě i ve vztazích s druhými.

V přípravě pedagogů zaujímá vývojová psychologie samozřejmě naprosto jedinečné a zásadní místo. **Učitel/ka musí znát specifika jednotlivých věkových období** a dílčích linií vývoje osobnosti, aby vyučování a všechny další činnosti v rámci edukace dítěte ve škole realizovala s ohledem na tyto vývojové zvláštnosti:

- aby jich jednak dokázal/a využívat (např. přirozená zvědavost či konvenční a na poslušnosti založená morálka žáků 1. stupně),
- aby respektoval/a zásadu věkové přiměřenosti požadavků kladených na žáka (např. vzhledem k limitům jednotlivých úrovní vývoje poznávacích procesů žáka).

1.2. Metody a přístupy vývojové psychologie

K otázkám vývojové psychologie patří **otázka smysluplnosti hledání obecných zákonitostí** vývoje. V psychologii uplatňujeme dva základní přístupy k osobnosti (Langmeier 2006, s.15):

1. nomotetický přístup, který se snaží o nalezení a pochopení obecně platných zákonitostí vývoje, pozorovatelných u všech jedinců;

2. ideografický přístup, který postihuje jedinečnost vývoje každého jedince.

Optimální přístup k osobnosti jedince dokáže zahrnout oba přístupy – v kontextu obecně platných zákonitostí vývoje musíme sledovat a respektovat individualitu každého jedince a jeho osobnostní zvláštnosti.

Výzkumné **metody** vývojové psychologie jsou odvozeny od základních metod psychologie (**pozorování, rozhovor, dotazník, anamnéza, případová studie, experiment** (Vágnerová 2000)). Tyto dílčí metody jsou v případě výzkumných cílů sledujících věková specifika jednotlivých období uplatňovány vždy ve výzkumu většího počtu osob (stovky, v ideálním případě tisíce) v rámci jedné z následujících výzkumných strategií:

a) Průřezové (cross-sectional) studie se uplatňují při zjišťování specifík vyskytujících se v jednotlivých věkových obdobích. Vybranou proměnnou (například vzdorovitost nebo spontaneitu) sledujeme k danému datu současně u několika věkově odlišných skupin jedinců. Případné rozdíly mezi věkovými skupinami (kohortami) lze přičítat příslušnému věku (např. typické projevy pubescentů, které se neobjevují v jiném období života).

b) Podélné (longitudinální) studie umožňují sledovat vývoj osobnosti průběžně v delším časovém úseku. Výzkumný vzorek sledujeme dlouhodobě, případné experimenty konáme opakovaně s týmiž osobami. Výhodou je přímé zjišťování skutečně probíhajících změn, nevýhodou časová i finanční náročnost a také proměnlivost daná historickým vývojem společnosti (např. zjištění o osobách narozených v roce 1930 nelze obecně uplatnit na osoby narozené v roce 1980).

Jako optimální pro ověřování výzkumných hypotéz se ukazuje kombinovat oba zmíněné přístupy

a doplňovat je dalšími metodami.

Anamnéza (z řeckého anamnesis = rozpomínání) je metodou sledování a zaznamenávání dosavadního průběhu života jedince. Sledujeme všechny linie dosavadního vývoje a všechny události a okolnosti, které lze zjistit. (Langmeier 2006; Vágnerová, 2000).

OTÁZKY A ÚKOLY K SAMOSTUDIU:

1. Popište roli vývojové psychologie v soustavě věd o člověku.
2. V jakých oblastech života a situacích uplatňujete poznatky vývojové psychologie?
3. Navštivte webový odkaz <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0901/filozofie-psychologie-a-pedagogika-od-r-1776> a vyhledejte základní informace o osobnostech, které přispěly k rozvoji vývojové psychologie a k poznání vývojových specifík dětství.
4. Zamyslete se nad výrazem “obrat k dítěti”. Co znamená a s jakým hnutím je spojen?

LITERATURA KE KAPITOLE:

HELUS, Z., 2009. *Dítě v osobnostním pojetí*. 2. vyd. Praha: Portál. Část 1., kapitoly 1,2.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., 2006. *Vývojová psychologie*. 2. akt. vyd. Praha: Grada Publishing. 1. kapitola

VÁGNEROVÁ, M., 2000. *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál. 1. kapitola.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

<http://rudolfkohoutek.blog.cz/0901/filozofie-psychologie-a-pedagogika-od-r-1776>